

ki arra, hogy az Európáról való felfogást mennyiben fosztják meg eredeti értelmétől a modern kor előtt. Az antik világ tengelye u. i. a Földközi tenger, Rómának pedig sokkal szorosabb volt Egyiptommal való viszonya, mint az európai Skandináviával. Csak az arab invázió szorítja Európát végleg a kontinensre és a középkor (17. századig) terjeszti ki az európai közösséget északnyugat felé.

Alig van mű, melyből a laikus intellektuel jobban kiérezhetné a szerző erényeit s felfogásának határait. Erényeket mondtunk, nem kválitást, jóllehet ez utóbbiról van szó. Érzékkel kell birni a történelmi kutatás módszerei iránt, hogy értékelni tudjuk a bátorságot és akaratot, hogy a történelem meztelen, pontos bemutatása ne legyen hamis és csaló. Ez nem jelenti azt, hogy a két évezred történetét felölelő formulákból nem érződik ki a tárgyalás szenvtelensége ellenére is a századok illuzióival és gazságaival szembeni tömény guny. És megtaláljuk még itt egy ember örökké fiatal hitét, aki több, mint nyolcvan éve ellenére, érzékeli történetünk haladását és bizik, katasztrófák és visszaeséseken túl, Európa „életerői“-nek örökkévalóságában.

A történelmi kutatás szigorú szempontjából szükséges, hogy legyenek Seignobosok, viszont végzetes lenne, ha csak ilyenek lennének. Mint a kísérletezők a természettudományokban. Bármit mondjon is Seignobos előszavában, védekezik a magyarázat s a kapcsolatok meglátásától. Az olvasó a tények között a megjegyzések végtelen sorával találkozik, melyeknek viszonyai és arányai megzavarják az összhangot. Függőségi tényezőként csak a véletlent és a spontán fejlődést fogadja el (előszó). Az egységesítési vágy csak az emberi érzelmekben van meg s így azt a multa nézve valójában csak ezektől az érzelmektől kérhetjük, meglehetősen tudománytalan szabadossággal. Az összegyűjtött tények, a hatvan esztendő kutatás eredménye, amit voltaképpen jelentenek, két vagy három eszme vázlatos megállapításaihoz vezetnek (a kényszer szerepe a társadalomban, a civilizáció városi jellege, az egyéninek az elvont és egységes irányában való fejlődése), melyekről még azt sem állíthatjuk, hogy termékenyítőek az új kutatásokra, mint azt a valóban hasznos tudományos elméletektől elvárnánk. Másrészt ugyancsak az igazság nevében: milyen előadása az a francia forradalomnak, mely nélkülöz minden tüzet?

Seignobos egy letűnt nemzedék nagymestere volt s nem a tiszteletlenség az, amivel neki az embernek és tudósnak tartozunk, hanem ellenkezőleg: megállapításunkkal méltóknak akarunk mutatkozni ahhoz az eltakarítási munkához, amit végzett. A mai történetírónak választania kell a tőle kapott leckék között és más utakon menni előre. (C. C.)

MILÓ URBAN: ÉLŐ OSTOR (Práger-kiadás, Pozsony, 1933)

Az új szlovák regényirodalomnak kétségkívül egyik legremekőbb alkotása ez a Milo Urban most megjelent magyarra fordított könyve. A széles magyar olvasóközönség előtt bizonyára ismeretlen még e fiatal szlovák író, kinek mélyen emberi gondolkodásmódját mi sem bizonyítja jobban, minthogy egyik legközkedveltebb írója a szlovenszkói munkás és paraszttömegeknek. Az Élő ostor megjelenésekor a szlovák irodalom nagy eseménye volt, s bizonyára a magyar kiadás is odaadó híveket toboroz az íróknak.

Egy, a világháború „élő ostor“ával véresre hasogatott szlovák falu életét adja a könyv, hű képét a nagy világégés pusztításának. Alig néhány fejezet után kiderül, hogy a tartalom, a gondosan szőtt mese csupán keret s ami a könyv belső lényegét megszabja, az az események el-

lentmondásainak zürzavarából s a szereplők kibogozhatatlan lelki élményeiből adódik. Szalatnai Rezső, a jeles szlovenszkói esszéíró a könyv előszavában meg is jegyzi, hogy az Élő ostor testvérműve Szabó Dezső Elsodort falujának. Ez azonban nem Szabó Dezső-utánezást jelent, bár itt-ott föllelhetők a könyvben az Elsodort falu hatásai. Mindenesetre, a szlovenszkói falu ily reális és mélyreható meglátása, művészi ábrázolása, a maga nemében egyedüli az új szlovák regényirodalomban. A könyv oldalain különben nem „regény-alakokkal“, de tömegekkel találkozunk s bár az éles körvonalakkal jellemzett figurák kölcsönös összecsapásaiból teljesedik elénk az író mondanivalója és kap formát a falu felkavart élete, mégis az egyes személyek szavaiban ezrek és ezrek óhaja csendül. Osztály osztállyal néz farkasszemet, midőn a népet kiszípolozó jegyző és a falu „bikája“: a duzzadó erejű paraszt állanak egymással szemben. A háború borzalmaiból hazamenekült főhóst, Hlavaj Ádámot se a kijátszott férj haragja ösztönzi csupán, hanem a vérözönben megszilárdult hite az eljövendő béke és jólét után, állítják szenvedő népe élére.

A fordítás Sándor László ihletett munkája. (Berkó Sándor)

HALÁSZ GÁBOR: AZ ERTELEM KERESÉSE, (Franklin, 1938.)

A háború utáni magyar irodalomtörténetírás kettős utakon jár. Az egyik irány a múlt század jól bevált pozitivista módszerét követve továbbra is az új adatok felkutatásában és a részletkérdések feldolgozásában látja főfeladatát. Ez a szintézistől irtózó, de a maga nemében sok becsületes szempontot követő irány sem a múltban, sem a jelenben nem volt képes igazán nagy és összefoglaló alkotásokat létrehozni. A másik és új módszer, amelynek gyökerei messzi a háború előtti évekig nyulnak vissza, „szellemtörténeti“ alapon igyekszik a régóhajtott szintézist megalkotni. A magyar essay igazi fellendülése a szellemtörténeti irány előretörésének köszönhető. Essay-irodalmunk újabb értékes terméke Halász Gábor könyve szintén ennek a hajtása. Akik a háború utáni magyar szellemi életet figyelik, azok örömmel állapíthatják meg, hogy a multakhoz viszonyítva milyen nagy lendületet vett essayírásunk. Péterffy hagyatéka méltó kezekbe került. Babits mellett Németh László, Cs. Szabó László, Halász Gábor a fiatalok essay iránti érdeklődésének főképviselei. E néhány kiragadott név nem elszigetelt jelenség. Az essay ma divatos műfaj... annyira divatos, hogy háttérbe szorította, különösen a fiatalok körében a pozitivista és a társadalomtudományi irányt. A komoly kutatómunka helyett fiatal íróink a nagyvonalu, de felületes összefoglalásokat szeretik és tanulmányaik egyenesen hemzsegnek a divatos „szellemtörténeti“ jelzavaktól. Ezt a káros jelenséget ma már sokan észrevették és a harc a magyar tudományos életben már is megindult az új iskola tuzásaival szemben. Halász Gábor nem tartozik a divatoskodó essayisták közé. Könyvének pár tanulmánya, mint *A fiatal Széchenyi*, *Kazinczy Ferenc* és *A Proust élmény nyomában* a legjobb essayisták méltó utódjának mutatják. Halász Gábor szellemi bölcsőjénél Babits és Horváth áll. Horváth János modern tudományos szempontú stílusvizsgálataival hatott Halászra és egészítette ki a Babitstól örökölt „európaiságot“. Halász essayi közül legsikerültebbek azok, amelyekben egy-egy író lelkifejlődését, egyéniségének kialakulását adja. Kevésbé sikerültek viszont azok az essayi, amelyekben általános irodalmi jelenségekkel foglalkozik, mint pl. *A líra halála*. Ezekből sem a tudás hiányzik, hanem az a társadalomtudományos szempont, aminek oly nagy hiányát látjuk modern essay-irodalmunkban. Régi nagy írók művészetét, irodalmi stílusunk és műfajaink fejlődését